

ישראל בת שבעים: דמוגרפיה

במדינות מוצאם. יתר העולים, חלק קטן יחסית של 15%, הגיעו לישראל ממערב אירופה, מאמריקה ומאוקיאניה, שרובם נמשכו לישראל משיקולים ציוניים ודתיים.

מגמות עלייה אלה צמצמו מאוד, ובמקרים אחרים רוקנו לחלוטין, את הקהילות היהודיות במדינות עוינות ליהודים ולישראל ובמטרים בלתי דמוקרטיים ובלתי-יציבים פוליטית. כמעט כל היהודים שנותרו בתפוצות מתגוררים כיום במדינות המפותחות והמתקדמות ביותר, שם הם נהנים משיוויון זכויות מלא ומשתייכים לרובדים החברתיים-כלכליים הגבוהים ביותר.

יש עוד לציין כי חלק מהתוספת של אוכלוסייה באמצעות עלייה מתקזז על-ידי עזיבה של יהודים את הארץ (הן עולים שחוזרים למדינות המוצא או מהגרים למדינה שלישית, והן של ילידי ישראל). מאז קום המדינה ועד היום היגרו מהארץ קרוב לשבע-מאות אלף יהודים. אף כי חלקם נפטרו בינתיים, עדיין ישנם כיום למעלה מחצי מיליון ישראלים המתגוררים בחו"ל. האתגר של ישראל אינו רק בהיקף ההגירה החוצה אלא שבשנים האחרונות עזיבת הארץ היא סלקטיבית חיובית, כלומר חלק גדול מן העוזבים הם בעלי כישורים השכלתיים ומקצועיים גבוהים.

המחשבה והכתבים של אבות הציונות מחד גיסא ותולדות מדינת ישראל מאידך גיסא שזורים בשלוש מטרות דמוגרפיות מרכזיות: עלייה - הגירה גדולה של יהודים לישראל; העברת מרכז הכובד הדמוגרפי של יהדות העולם מהתפוצות לישראל; והבטחת רוב יהודי במדינת ישראל. סקירה של המגמות בכל אחד ממרכיבים אלו לאורך שבעים השנים האחרונות מצביעה על ההישגים הכבירים, ויחד עם זאת על האתגרים וההחלטות שעדיין עומדים בפני קובעי מדיניות בישראל ובעם היהודי.

עלייה

מאז קום המדינה ועד היום עלו לישראל כשלושה מיליון יהודים (לוח 1). בתקופה זו ישראל הפכה להיות היעד העיקרי של ההגירה היהודית הבינלאומית. מתוך אוכלוסייה יהודית בתפוצות שנעה בין 10.5 מיליון בשנת 1948 לכשמונה מיליון בראשית 2018¹, כשליש בחרו לעזוב את מקום לידתם לטובת ישראל.

רובה של העלייה הייתה של יהודים מאזורי מצוקה ובהם שארית הפליטה מאירופה, ארצות האסלאם וברה"מ לשעבר, המהווים יחדיו כ-85% מסך כל העולים. יהודים אלו בעיקר נדחפו החוצה על-ידי התנאים הפוליטיים, הכלכליים והחברתיים

לוח 1 הגירה לישראל וממנה, 1948-2018

עולים לישראל	
מתוכם: מארצות מצוקה	85%
ממדינות מערביות	15%
הגירה מישראל	
מקור: למ"ס, שנתונים סטטיסטיים; וירחונים חודשיים (מספרים מעוגלים)	685 אלף

ישראל - תפוצות

בשנת 1948, שלוש שנים לאחר השואה, היו בעולם כ-11 מיליון יהודים. עד ראשית 2018 גדל מספרם לכ-14.6 מיליון.¹ הגידול לא התחלק באופן שווה בין שני החלקים של יהדות העולם - ישראל והתפוצות. הסבר אחד לגידול בלתי אחיד זה נעוץ בעלייה לישראל, שהייתה גדולה לאין שיעור מהיקף העזיבה את הארץ. גורם אחר הוא הבדלים בשיעורי הילודה, שכיום עומדים על כשלושה ילדים בממוצע לאישה יהודיה בארץ, לעומת כילד וחצי בלבד בממוצע בקהילות היהודיות בחו"ל. מרכיב נוסף הפועל גם הוא לצמצום מסוים בגודלה של האוכלוסייה היהודית בתפוצה הוא נטישת היהדות, בין אם על-ידי המרה רשמית של הדת או רק באופן הצהרתי.

עם הקמת המדינה היוותה האוכלוסייה שהתגוררה כאן כשישה אחוזים מכלל יהדות העולם. חלקם של היהודים בישראל גדל לחמישית מיהדות העולם בשנת 1970, לקצת יותר משליש (38%) בשנת 2000, ולכ-45% כיום.¹ במילים אחרות, הרוב המוחלט של יהדות העולם עדיין מתגורר מחוץ למדינה היהודית הריבונית. עם זאת, תחת ההנחה שהדפוסים הדמוגרפים של יהודים בישראל ושל יהודים בתפוצה ימשיכו להתנהג ברמתם הנוכחית, הרי שסביב שנת 2030 ישתווה היחס הדמוגרפי בין שני חלקי העם היהודי ומשם ואילך תהפוך ישראל לבית ליותר ממחצית האוכלוסייה היהודית בעולם. (לוח 2).

עוד יש לציין כי עד סביב 1995 היתה היהדות האמריקאית הקהילה היהודית הגדולה ביותר בעולם. מאז, כחמישה עשורים לאחר הקמת המדינה, עברה הבכורה הדמוגרפית לישראל, שהפכה להיות הריכוז היהודי הגדול בעולם. כאמור, ריכוז זה עדיין אינו מהווה את הרוב המוחלט של היהדות העולמית, אך זה צפוי לקרות סביב חגיגות השמונים של המדינה.

לוח 2 האוכלוסייה היהודית העולמית לפי אזורים עיקריים, 1948-2030

	2030	2018	2000	1970	1948
סך-הכל	100.0%	100.0%	100%	100%	100.0%
(מספר במיליונים)	(15.5)	(14.6)	(13.2)	(12.5)	(11.2)
ישראל	50%	45%	37%	19.9%	6%
תפוצות	50%	55%	63%	80.1%	94%

DellaPergola, S., Rebhun, U., Tolts, M. "Prospecting the Jewish Future: Population Projections, 2000-2080". American Jewish Year Book, 2000, pp. 103-146; DellaPergola, S. 2018. World Jewish Population 2018. American Jewish Year Book 2018. A. Dashefsky and I. Sheskin (eds.). Dordrecht: Springer (forthcoming).

יהודים-לא-יהודים בישראל

מאז הקמתה גדלה אוכלוסיית המדינה מ-806,000 תושבים ל-8.84 מיליון ערב יום העצמאות השבעים שלה (למ"ס). קצב הגידול באוכלוסיות של יהודים ולא-יהודים היה שונה, אבל במידה ששינתה רק במעט את היחס בין שתי האוכלוסיות, מרוב יהודי של 82% ל-2.79% באוכלוסייה היהודית כלולים עולים לא-יהודים זכאי חוק השבות ("חסרי דת") שגם אם אינם יהודים על-פי ההלכה הם עברו כאן "גיור סוציולוגי",³ וכן התושבים ביישובים היהודיים ביהודה ושומרון. מרכיבי השינוי של האוכלוסייה היהודית (לרבות "חסרי דת") הם מאזן הגירה בינלאומית, וריבוי טבעי. לעומת זאת, האוכלוסייה הלא-יהודית גְּנְלָה אך ורק מריבוי טבעי. על-פי תחזיות של הלשכה המרכזית

מפותחות ומתקדמות. בה בעת, על מנת לצמצם את העזיבה את הארץ והשפעותיה יש לכוון מאמצים מיוחדים שיבטיחו קליטה טובה של עולים שתצמצם את שיעורי החזרה שלהם לארצות מוצאם; הגדלת הזדמנויות כלכליות ושיפור חוויית החיים בישראל לאוכלוסיות הנמצאות בסיכון לעזיבה, ומציאת גירויים הולמים לישראלים הנמצאים כבר בחו"ל לשוב ארצה. התמודדות מוצלחת אל מול אתגרים אלו ממילא תזרז את הפיכתה של ישראל לריכוז של הרוב המוחלט של יהודי העולם. עם זאת, עדיין תעמוד בפני ישראל הסוגיה כיצד להבטיח את היותה יהודית ודמוקרטית בתנאים של שליטה על האזור הנמצא בתוך גבולותיה הריבוניים של המדינה ביחד עם הגדה המערבית.

הערות

- 1 Sergio DellaPergola. 2018. World Jewish Population 2018. American Jewish Year Book 2018. A. Dashefsky and I. Sheskin (eds.). Dordrecht: Springer (forthcoming)
- 2 לשכה מרכזית לסטטיסטיקה. שנתונים סטטיסטיים, שנים שונות.
- 3 למונח "גיוור סוציולוגי" ראה: אשר כהן, **יהודים לא-יהודים: זהות יהודית ישראלית ואתגר הרחבת הלאום היהודי**. ירושלים ורמת-גן: מכון שלום הרטמן, אוניברסיטת בר-אילן, והוצאת כתר, 2006. "חסרי הדת" מהווים ארבעה וחצי אחוזים מכלל אוכלוסיית המדינה.
- 4 לשכה מרכזית לסטטיסטיקה. שנתון סטטיסטי, 2016
- 5 לעיתים נשמעת ביקורת לפיה הנתונים על מספר הפלסטינים בגדה המערבית מנופחים במתכוון. מבקרים אלו טוענים כי כלולים בנתונים אלו פלסטינים שעזבו לחו"ל, כמו גם אנשים שנפטרו ועדיין לא הוצאו מרשימות האוכלוסין. איננו רואים סיבה לתמוך בטיעון זה, במיוחד לאור העובדה שהרשות הפלסטינית בעצמה כבר תיקנה מעט כלפי מטה את התוצאות המקוריות של המפקד. יש לציין כי גם אם מישוה יבחר להקטין את מספר הפלסטינים בגדה בחצי מיליון, עדיין היחס בין יהודים לבין לא-יהודים בכל השטח של מדינת ישראל והגדה המערבית יחדיו יהיה של 64% ו-36%, בהתאמה.

לסטטיסטיקה ("חלופה בינונית") הרי שבעתיד הנראה לעין עד 2035 היחס יהודים-לא יהודים בגבולות "הקו הירוק" יישאר יציב (77% יהודים ו-23% לא יהודים).⁴ במילים אחרות, הדפוסים הדמוגרפים של שתי האוכלוסיות מבטיחים רוב יהודי מוצק.

אך כאשר כוללים בנתונים את האוכלוסייה הפלסטינית של יו"ש, היחס בין יהודים לבין לא-יהודים משתנה מאוד. על-פי מפקד האוכלוסין של הרשות הפלסטינית מ-2017, בשטח המוגדר על ידה בתור "הגדה המערבית" חיו 2.9 מיליון נפש. לאחר שאנו גורעים ממספר זה את התושבים הערביים של מזרח-ירושלים, שכבר נספרו פעם אחת בנתונים של מדינת ישראל, מגיע מספר הפלסטינים בגדה המערבית לכ-2.5 מיליון תושבים. ביחד עם התושבים הלא-יהודים של מדינת ישראל (1.8 מיליון) מספר הלא-יהודים בשטח של מדינת ישראל והגדה המערבית יחדיו הוא 4.3 מיליון, או 38.5% מכלל האוכלוסייה בשטח זה.⁵

לוח 3 יהודים ולא-יהודים בישראל ובגדה המערבית 2017

מדינת ישראל + הגדה המערבית	מדינת ישראל	סך-הכל (מספרים)
100.0%	100.0%	100.0%
11.1 (מיליון)	8.6 (מיליון)	19.7 (מיליון)
61.4%	79.2%	70.8%
38.6%	20.8%	19.7%

מקור: Sergio DellaPergola. 2017. "World Jewish Population, 2017". American Jewish Year Book, 2017, pp. 297-377

השלכות למדיניות

חשיבה ותכנון מדיניות דמוגרפית של ישראל מצריכים גישה חדשה על מנת למשוך אל ישראל מספרים גדולים מקרב יהודי התפוצות, המתגוררים כיום באזורים ומדינות

